
МІСЦЕ І РОЛЬ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

*Майба Валерія Сергіївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

На сьогодні в багатьох зарубіжних країнах судовий прецедент визнано офіційним джерелом права. В українській юриспруденції проблема прецедентного права являється однією з самих складних й спірних.

Радянська правова доктрина вважала неприпустимим визнання такої форми права як прецедент, оскільки «за режиму соціалістичної законності судові й адміністративні органи мають застосовувати право, а не творити його»[1,14]. У радянський період правотворчі повноваження судів і наявність судових прецедентів категорично заперечувались. Обґрунтовувалось це тим, що прецедент «веде до відступу від начал законності і підриває роль представницьких органів держави в законодавчій діяльності»[2,127]. Ця позиція була офіційною.

Більшість вчених визнають за органами судової влади не лише правозастосовчу, а й правотворчу функції у сфері конституційно-правового регулювання. За колом суб'єктів серед них можна виділити нормативно-правові акти Європейського Суду з прав людини, нормативно-правові акти Конституційного Суду України та нормативно-правові акти судів загальної юрисдикції. Зокрема, В.А. Туманов, М.І. Козюбра, Є.В. Колесников, В.М. Шаповал визнають акти Конституційного Суду України в якості джерел конституційного права, інші науковці не підтримують цієї позиції, а саме Н.А. Богданов, Т.Я. Хабрієва. З цього приводу дуже цікавою є позиція А.О. Селіванова, який вважає акти Конституційного Суду непрямым джерелом конституційного права.

А.О. Селіванов зазначає, що Конституційний Суд «не тільки здійснює конституційний контроль, тобто «очищує» законодавство від вразливого правового регулювання, але й є гарантом, коли застраховує Конституцію України від порушень у правозастосуванні суб'єктами права. І далі А. Селіванов визначає свою точку зору щодо рішень Конституційного Суду наступним чином: «Орган конституційного контролю виробляє правову позицію, яка більше за своєю природою стає правовою доктриною, а не прямим джерелом права»[3,35]. Також науковець виділяє наступні ознаки рішень Конституційного Суду:

-
- підконституційний характер в цілому, в тому числі й ті, якими створюються нові норми права;
 - акти Конституційного Суду не можуть підняти законодавчі норми встановлення, заповнювати прогалини у законодавстві та праві; вони є для законодавця орієнтованими напрямами правостановлення;
 - мають привілейований статус, коли вони містять вимоги до органів державної влади зобов'язати, визнати, рекомендувати, запропонувати, і ця вимога (думка) Конституційного Суду не може бути проігнорована законодавцем.

Рішення Конституційного суду України мають свою специфіку, яка полягає в тому, що вони не є власне нормативними актами, однак є остаточними, не підлягають оскарженню, набувають чинності одразу після їх проголошення; вони діють безпосередньо, не вимагають підтвердження іншими органами чи посадовими особами; будь-які правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають юридичну силу з дня ухвалення відповідного рішення.

Акти Конституційного Суду мають особливі риси, що властиві тільки їм. Перш за все, це правові акти органу державної влади, який характеризується державно-владним велінням, а саме: рішення приймаються спеціально уповноваженим Конституцією і Законом судовим органом – Конституційним Судом. Суд інтерпретує Конституцію, з'ясовує конституційний зміст тих або інших законів, встановлює факт неконституційності конкретних правових норм і в результаті формує єдине конституційне праворозуміння.

Рішення Конституційного Суду приймаються в особливому процесуальному порядку, визначеному Законом та їх юридична сила має правові наслідки – закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду, визнані повністю чи в окремій частині неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення рішень про це.

З формальної точки зору Конституційний Суд не відноситься до числа правотворчих органів, акти якого по юридичній силі стояли б вище актів парламенту та Президента, але по суті він таким є. Існує презумпція конституційності кожного закону, але будь-які акти чи їх окремі положення, визнані Судом неконституційними, втрачають силу; міжнародні договори, що не відповідають Конституції, не підлягають введенню в дію і застосуванню.

Здійснюючи в рамках наданих йому повноважень конституційний контроль за відповідністю Конституції тих чи інших нормативних актів, Конституційний Суд вправі визнати той чи інший нормативний акт повністю чи в якійсь його частині таким, що не відповідає Конституції, і, отже, не підлягає застосуванню. Із зазначеного випливає, що Суд творить нове право, в тому числі й у сфері конституційного права, але, коли Конституційний Суд виявляє прогалини в законодавчому регулюванні суспільних відносин, як пише О.В.Городецький, він «намагається уникнути власної нормотворчості»[4,117].

Для кого ж буде обов'язковим рішення Конституційного Суду, прийняте по скаргам на порушення конституційних прав та свобод громадян? Перш за все, для сторін конкретного спору. По-друге, воно буде обов'язковим й для інших суб'єктів правовідносин, що не приймали участь в розгляді справи, оскільки вони будуть зобов'язані посилалися на рішення Суду в процесі своєї правозастосовної діяльності. Таким чином, вперше на законодавчому рівні фактично визнається не просто існування, але й юридичне значення прецеденту в правовій системі України.

Рішення Конституційного Суду про тлумачення Конституції містять норми конституційного характеру. Отже, рішення Конституційного Суду є джерелами конституційного права з наступних підстав.

Справи, що розглядаються Конституційним Судом, - це справи про перевірку конституційності нормативно-правових актів. Таким чином, при оголошенні неконституційним певного акту в цілому, він випадає з переліку нормативних регуляторів, хоча і не був відмінений органом, який його видав. У випадку ж визнання неконституційності якоїсь частини акту ми отримуємо, по суті, новий акт, так як старий втрачає свою цілісність. Зміст даних актів різний. В цьому випадку з'являється новий нормативно-правовий акт, що отриманий в результаті трансформації першого в ході перевірки його конституційності. Інакше кажучи, Суд «творить право».

Рішення Конституційного Суду мають вищу юридичну силу по відношенню до інших судових органів; особливий рівень правосуддя, що здійснюється єдиним судом конституційної юрисдикції, судді якого мають високий соціальний статус та володіють великим моральним авторитетом.

Рішення Конституційного Суду дійсно виконують правотворчу функцію, виступають в якості джерел конституційного права, встановлюють правила, що реально регулюють відносини в суспільстві, навіть якщо це не відповідає положенням правової доктрини. Вони є джерелами не тільки конституційного, а й цивільного, кримінального, трудового та інших галузей права. Забезпечити виконання цих рішень повинен не тільки авторитет самого Суду, але й відповідні державні інститути.

Список використаної літератури:

1. Лукьянова Е.А. Закон как источник советского государственного права. – М.: Изд-во МГУ, 1988. - с.14.
2. Новицкий И.Б. Источники советского гражданского права. – М.: Госюриздат, 1959. - с.126-129.
3. Селіванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України // Право України. 2004, № 9- с. 35
4. Городецький О.В. Попередній і наступний контроль Конституційного Суду України // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка «Юридичні науки», 2003. Вип. 51. – с. 117.

Науковий керівник - Васильченко Оксана Петрівна, к.ю.н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права.